

№ 11 (412)
Сакавік 2012 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

www.bfk.by

У нумары:

Размова: пра Беларусь і беларускую мову разважае Т. Стружэцкі – *стар. 3 і 6*

Наша гісторыя: Полацкая рэвізія – *стар. 3*

Даследаванне: Браслаўшчына: павязь народаў-суседзяў – *стар. 4*

«На Сорак мучанікаў дзень з ноччу мераецца»

Фота Юліі ГОМАН

На тым тыдні...

✓ У сталічнай галерэі «Ў» 14 сакавіка прайшло ўзнагароджанне лаўрэатаў літаратурнай прэміі «Дэбют» імя **Максіма Багдановіча**. За найлепшы пераклад прэмію атрымаў калектыў часопіса «ПрайдзіСвет» (зборнік твораў Эдгара Алана По «Маска чырвонай смерці»), за найлепшую кнігу паэзіі – Антон Францішак Брыль («Не ўпаў жолуд»), за прозу – Віктар Марціновіч (раман «Студзёны вырай»). Выступілі яны, іншыя намінанты на прэмію, а таксама паэт, старшыня Беларускага ПЭН-цэнтра Андрэй Хадановіч, рэдактар часопіса «Дзеяслоў», старшыня Саюза беларускіх пісьменнікаў Барыс Пятровіч, выдавец Зміцер Колас, філосаф Валянцін Акудовіч, паэт і бард Эдуард Акулін ды іншыя. Свае песні паказаў Лявон Вольскі.

✓ 15 сакавіка ў Дзяржаўным музеі беларускай літаратуры адбылася **вечарына памяці Янкі Сіпакова**, вядомага беларускага пісьменніка, паэта, эсэіста, перакладчыка, лаўрэата Дзяржаўнай прэміі Беларусі імя Янкі Купалы, заслужанага дзеяча культуры Рэспублікі Беларусь. Ён з'яўляецца аўтарам 55-і кніг, многія яго паэтычныя зборнікі перакладзеныя на іншыя мовы.

✓ З 16 па 18 сакавіка ў гісторыка-культурным цэнтры «Рыцарскі замак» прайшоў **XIII Міжнародны рыцарскі фестываль «Белы замак 2012»**. Сабраліся больш за 600 рыцараў і дамаў розных эпохаў (удзельнікі клубаў рэканструктараў з Беларусі, Расіі, Польшчы, Літвы, Украіны). Навіною сёлетняга фесту быў турнір алебардыстаў. Больш шматлюдным за мінулагоднія стаў конны турнір – змагаліся 8 вершнікаў; перамогу атрымаў сэр Эверар дэ Мантэаю з «Ордэна Паўночнага Храма». У двубоях на мячах перамог баярын Ціхамір з Мінска.

Падрабязней пра фестываль чытайце ў наступным нумары газеты.

- хто дбае пра захаванне гісторыка-культурнай спадчыны - каму неабыхавая будучыня Беларусі

«Арніталагічная пасядзелка»

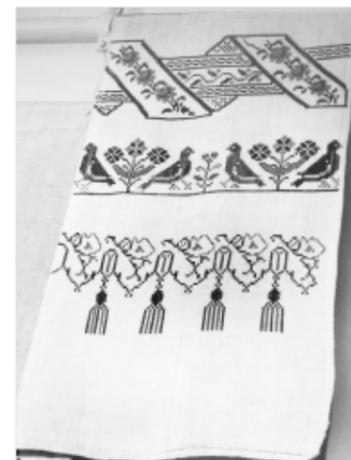
10 сакавіка гомельскі філіял **Веткаўскага музея народнай творчасці імя Ф. Шклярава сабраў пад сваім дахам калекцыю ручнікоў з выявамі птушак, а таксама ўсіх ахвотнікаў даведацца, чаму такімі нераўнадушнымі былі да гэтых істотаў нашыя продкі.**

Як аказалася, птушкі былі для іх не толькі нябеснымі вестунамі, ім надавалася вялікая роля і ў стварэнні свету. Акрамя таго, птушкі ўяўляліся нашым продкам своеасаблівымі медыятарамі, якія паядноўвалі тры светы: нябесны, зямны і хтанічны. Злучаюць гэтыя істоты і тры стыхі: паветра, зямлю, ваду. Адбіткамі і доказами іх ролі ў традыцыйнай культуры, што дайшлі да нас з даўніх часоў, могуць быць не толькі выявы на ручніках, але і птушыныя вобразы ў песнях.

А безліч паданняў захавалі звесткі пра генетычную роднасць чалавека з птушкай. Напрыклад, бусла і ластаўку лічаць свяшчэннымі ў вёсцы Старое Сяло Веткаўскага раёна. Гэта брат і сястра, якіх пракляў родны бацька, а ззяоля – маці, што па іх – сваіх дзецях – плача. Аднак паходжанне птушак не заўсёды звязвалася з нявінна пакрыўджанымі: часта пераўвасабленне было вынікам Богага праклёну і людскога пакарання за нейкія правіны. Так, існуе на Гомельшчыне паданне аб тым, як у сароку ператварылася жанчына-платкарка, што нагаворвала на сваіх суседзяў.

І гэта толькі частка таго, што даведаліся прысутныя пра таямнічы птушыны свет.

Напрыканцы мерапрыемства ўсе ахвотныя прынялі ўдзел у майстар-класе па вырабе саламяных птушак, якімі калісьці ўпрыгожваліся хаты. Гэтая лёгкая на першы погляд справа для некаторых апынулася надта маруднай і руплівай, але дзяўчаты з ліку сяброў гомельскай краязнаўчай арганізацыі «Талака» не далі нікому засумаваць: яны не толькі рабілі птушак, але спявалі пра іх традыцыйныя

песні, веснавыя і пазаабрадавыя.

Да ўдзелу ў майстар-класе далучаліся і звычайныя наведнікі музея, таму прэзентацыя ручнікоў з выявамі птушак ператварылася ў пасядзелку ледзь не да самага закрыцця.

Валянціна
МІРОНАВА

Найперш хочацца звярнуцца да тых, хто з «Краязнаўчай газетай» вось ужо дзевяць гадоў – чытае яе, вылісвае, дасылае нам свае артыкулы і нататкі, дзякуй вам усім. Радзя мы і тым, хто далучыўся цягам гэтых гадоў да кола сталых сяброў нашага выдання. Цешыць таксама, што ў нас атрымліваецца дыялог з краязнаўцамі і ўсімі, хто захапляецца гісторыяй, культурай і традыцыямі нашага народа. Толькі разам з вамі мы здолеем рабіць нашае агульнае выданне, адзіную ў Беларусі газету краязнаўчага кірунку. Дзякуй таксама ўсім тым, хто папулярна і шырока ўжывае «Краязнаўчую газету», распавядае пра яе іншым і агітуе падпісацца. Цяпер заканчваецца чарговы адказны перыяд – падпіска на 2-і квартал. Звесткі пра нашую газету ёсць у каталозе Белпошты, падпіска можна ў кожным паштовым аддзяленні краіны. Дарэчы, паведамляем, што кошт падпіскі на II паўгодзе 2012 года рэдакцыя не павышае.

Будзьма разам і надалей!

У бліжэйшых нумарах мы будзем працягваць знаёмства з асаблівасцямі розных рэгіёнаў нашай краіны, дамо магчымасць выказацца ўсім ахвочым краязнаўцам, распавесці ім пра свае адкрыцці, падзяліцца досведам працы, наладзіць абмен цікавай інфармацыяй... Зрэшты, шмат неспазнанага хавае нашая мінуўшчына! Сёння ж хочам пры адкрыць наш рэдакцыйны партфель (а дакладней – рэдакцыйны вінчэстар) і пазнаёміць з некаторымі публікацыямі красавіка.

Зазірнем наперад

У краязнаўчым даведніку Мікалая Пакутніка ёсць згадка пра асобаў, далёка не ўсіх, праўда, якія атрымлівалі першую адукацыю ў Свіслацкіх гімназіі і настаўніцкай семінарыі, пра некаторых выкладчыкаў, якія там працавалі. Напрыклад, нямецкі славіст Рудольф Абіхт (1850–1921) у 1917–1918 гадах у семінарыі выкладаў беларускую мову. Дарэчы, ён з'яўляецца аўтарам працы «Паказальнік крыніц Супрасльскага рукапісу» (1893–1898). Ці Адольф Белакоз (1826–1895), які таксама вучыўся ў Свіслацкай гімназіі, надрукаваў разам з Б. Шварцэ ў Беластоцкай падпольнай друкарні некалькі выданняў, у тым ліку і «Гутарку старога дзеда». Пасля паўстання 1863 года быў высланы ў Сібір. У

Свіслацкай настаўніцкай семінарыі вучыліся і нашанівец Янук Дарашкевіч (1890–1943) з Меляшкоў, і беларускі вайсковец і дзеяч на эміграцыі Мікола Дзямідаў (1888–1967) з Ломжы і іншыя.

Сяргей ЧЫГРЫН (г. Слонім), Імёны і помнікі свіслацкай зямлі

Вось фотаздымак знакамітага дыктара Усесаюзнага радыё Левітана, які наведваў ПТВ № 21 у 1970-я гады. А тут фота выкладчыкаў ПТВ № 87 прыборабудавання з народным актёрам СССР Данатасам Банінісам. Сустрэчы з вядомымі людзьмі былі і застаюцца традыцыяй навучальных устаноў. Гартаю далей альбомы. У адным з альбомаў – аўтограф прапраўнука А.С. Пушкіна Грыгорыя

Пушкіна. У другім альбоме – фота навучэнцаў пад час паездкі на Пскоўшчыну, на Пушкінскія Горы.

Наталля СЯНЬКО (г. Маладзечна), 3 гісторыі Маладзечанскага дзяржаўнага прафесійна-тэхнічнага каледжа

Пані Марына не прызнала, што «Тур на дому ёй быў», да таго ж хаўруснікаў забойцы паадсылала ў розныя месцы, «абы на нее правды не высветчылі», але ж Крыстаф з дапамогаю вознага, пасланага да яго мінскім старстам, злавіў двух з іх, што хаваліся ад правосуддзя – Якава Селівановіча і Амялляна Гваздзевіча Прудніка, якія разам з возным і са шляхтаю сведкамі адпраўлены ў Мінскі замак. На допыце Якаў паказаў, што Ян Тур жыў у яго

два тыдні, з панскага двара яму прыносілі ежу – іншы раз прыносіла сястра пані Марыны, Раіна Дастаеўская... А пры сабе Ян меў «ручніцу і шаблю». Пані забараніла каму-небудзь расказаць пра Тура – «под горлом заказала» (г.зн. прыгразіла павесіць). У час забойства пана Тура на гумне не было, а пасля здарэння Марына паслала Якава да свайго брата Яраша Дастаеўскага ў Мазыр, і калі Якаў пераязджаў праз мост, то ў драбіны да яго ўскочыў Тур і загадаў ехаць ў Слуцк.

Юрый КЛЕВАНЕЦ (г. Асіповічы), Злачынства і пакаранне ў XVII стагоддзі

На наступны год (1813) імператарскім указам Сяргею Ланскаму за мужнасць і гераізм быў надданы чын генерал-лейтэнанта. Баі ў Еўропе, аднак, сталі для яго апошнімі. У юбілейным выданні ў гонар стагоддзя Айчыннай вайны «Военная галерея Зимнего дворца» пра Ланскога чытаем: «23 февраля 1814 года в битве с французами при штурме крепости Краон ... смертельно ранен». У 1819 годзе прах С. Ланскога перавезены і пахаваны ў Гродне, на старых гарадскіх могілках XIX стагоддзя. Калі я вучыўся ў Гродне на гістфаку, то быў на яго магіле і пакланіўся праху героя.

Анатоль ШАРОЎ (г. Навагрудак), Генерал-патрыёт

Першы збіральнік беларускіх прыказак Саламон Рысінскі пісаў у 1618 годзе, што прыказкі – гэта «ядро і сок мовы». Вельмі многія з іх паводле свайго паходжання – разгорнутыя «метафары, узятыя з жывёльнага свету» (В.У. Вінаградаў), г.зн. яны дастасоўваюцца да чалавека, але ўзніклі праз параўнанне людскіх учынкаў, дзеянняў з паводзінамі, звычкамі, асаблівасцямі жывёлаў. Ужываючы, напрыклад, прыказку *Сабака брэша – вецер носіць*,

І гэта – не ўсе цікавосткі наступных месяцаў. Так што – заставайцеся з «КГ», прапануйце яе сябрам, калегам, знаёмым. Будзем пашыраць кола аматараў нашай даўніны і таямніцаў.

мы маем на ўвазе не сабаку, а пэўнага чалавека, якога асуджаем за яго выказванне; прыказка абазначае «Не варта звяртаць увагу на чые-небудзь недарэчныя словы, плёткі, балбатню». Ёсць прыказкі «конскага паходжання», «кашэчага паходжання», «лісінага паходжання», «мядзведжага паходжання» і г.д. З усіх жыўёлін, што водзяцца ў Беларусі, найбольш пашанавала ў гэтых адносінах воўку.

Іван ЛЕПЕШАЎ (г. Гродна), Прыказкі «ваўчынага» паходжання

У фондах нашага музея захоўваюцца прадметы ткацтва з вёсак Галічы, Фядотава Буда (Клімавіцкі раён). У матывах арнаменту спалучаюцца мясцовыя і нацыянальныя асаблівасці. Нацыянальныя асаблівасці латышскіх узораў вызначылі нават неспецыяліст. У 1980-я гады галічанкі яшчэ ткалі на кроснах яркія пакрывалы, ходнікі, вышывалі ручнікі. Да сёння захавалася багацце гэтых узораў на світарах, шапачках, рукавічках. А яшчэ славіліся латышы па ўсім наваколлі ўменнем варыць піва. Рэдкае вяселле, ды і іншыя сямейныя святы, абыходзіліся без латышкага піва. Колішні партарганізатар калгаса «Шлях да камунізму» Канстанцін Дзянісавіч Малашэнка калісьці падрыхтаваў летапіс калгаса. Там ён апісаў і лёсы мясцовых латышоў.

Людміла АНДРУШКАВА (г. Клімавічы), Рэвізскія казкі

Пра Алёшу хадзіла такая легенда. Заразлі ў яго вепручка, мяса і сала засольвалі і складалі ў бочку. Гаспадар замыкаў яе на ключ. А ключ кідаў у калодзеж. Увесну, калі калодзеж чысцілі, знаходзілі ключ. Вось тады можна і сала паесці. А так бы за зіму ўсё з'елі.

Любоў НОВІК (Глыбоцкі раён), Калеснікі, калеснічкі...

Падпісвайцеся на «Краязнаўчую газету» – будзем усю вясну і сустрэнем лета разам!

Індывідуальная падпіска

1 месяц
3 месяцы
6 месяцаў

Індэкс 63320

9 870 руб.
29 610 руб.
59 220 руб.

Ведамасная падпіска

1 месяц
3 месяцы
6 месяцаў

Індэкс 633202

10 145 руб.
30 435 руб.
60 870 руб.

Міністэрства сувязі Рэспублікі Беларусь

АБАНЕМЕНТ на газету 63320

(індэкс выдання)

Краязнаўчая газета

Колькасць комплектаў

на 20 год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

Куды _____ (паштовы індэкс) _____ (адрас)

Каму _____ (прозвішча, ініцыялы)

ДАСТАВАЧНАЯ

КАРТКА

63320

(індэкс выдання)

на газету

Кашт	падпіскі _____ руб.	Колькасць комплектаў
	пераадрасоўкі _____ руб.	

на 20 год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

Куды _____ (паштовы індэкс) _____ (адрас)

Каму _____ (прозвішча, ініцыялы)

Раман з Напалеонам

12 сакавіка Нацыянальны гістарычны музей Рэспублікі Беларусь сабраў пад сваім гасцінным дахам усіх зацікаўленых. Тут адбылася прэзентацыя гістарычнага рамана Андрэя Лютых «Крепль». Кніга пабачыла свет у выдавецтве «Галіяфы», наклад 300 асобнікаў.

Гістарычны твор прысвечаны падзеям 1812 года і распавядае аб беларускіх рэаліях часоў напалеонаўскіх войнаў, пра рознае стаўленне нашых продкаў да французскага нашэсця, пра мары адных аб аб'яцаным адраджэнні Вялікага Княства Літоўскага, пра перакананасць іншых змагацца з войскам Банапарта. Як засведчыў аўтар, каб найбольш наблізіцца да тагачаснай рэчаіснасці, пры напісанні кнігі ён карыстаўся арыўнымі дакументамі.

Антураж прэзентацыі падтрымлівала тэматычна аформленая зала музея, дзе праходзіла мерапрыемства.

Наста КАДЫГРЫБ, фота аўтара

Беларусь без беларускай мовы існаваць не можа

У Міжнародны дзень роднай мовы на пытанні інфармацыйнай кампаніі **БелаПАН** адказваў намеснік міністра культуры Беларусі **Тадэвуш Стружэцкі**.

– Яшчэ на пачатку мінулага года **Вы падтрымалі ідэю абвяшчэння 2011-га годам культуры і мовы. Чаму гэта ініцыятыва так і не была падтрымана на высокім узроўні?**

– Сапраўды, Міністэрства культуры ініцыявала гэта. На наш погляд, такое прыцягнула б дадатковую ўвагу да існуючых праблем у сферы карыстання беларускай мовай. Але ўрэшце было прынята рашэнне аб абвяшчэнні 2012 года годам кнігі. Мы таксама пад-

трымліваем гэту ідэю, бо яна лагічна звязана з рэалізацыяй і першаснай нашай ідэі. Кніга – суб'ект нацыянальнай культуры і мовы. Гаварыць аб годзе кнігі і не сказаць аб беларускай літаратуры немагчыма, адарваць літаратуру ад агульнанацыянальнай культуры таксама немагчыма. Я думаю, тут няма ніякіх супярэчнасцяў.

– **Ёсць меркаванне, што моўнае пытанне сёння значна палітызаванае. Адсюль і псіхалагічныя праблемы, якія перашкаджаюць**

размаўляць па-беларуску нават тым, хто мову ведае...

– У Міністэрстве культуры моўнай праблемы не існуе: справядліва, сустрэчы, практычна ўся дзейнасць апарата міністэрства і нашых арганізацый забяспечана якраз на беларускай мове. Большасць нашых супрацоўнікаў добра валодаюць беларускай мовай, мы звяртаемся і адказваем на запыты па-беларуску.

А ў цэлым, безумоўна, праблема ўжывання беларускай

мовы ў грамадстве ёсць. Яна існуе на розных узроўнях. У свой час Міністэрства культуры было ініцыятарам распрацоўкі плана мерапрыемстваў па папулярызацыі і пашырэнні сферы выкарыстання беларускай мовы. І рэалізацыя гэтага плана дала магчымасць прыцягнуць увагу да праблемы на розных узроўнях кіравання. Сёння міністэрства ініцыюе вяртанне да гэтага плана, каб прааналізаваць, як ён выконваецца на розных узроўнях, у тым ліку і органамі ўлады.

Часам некаторыя дзеячы моўнае пытанне пераносяць у сферу палітыкі. Хаця асабіста як грамадзянін і прадстаўнік органа дзяржкіравання лічу, што беларуская мова сёння павінна выкарыстоўвацца менавіта як важны фактар кансалідацыі нашага грамадства. Не павінна быць падзелу на тых, хто размаўляе і хто не размаўляе па-беларуску, залічэння такіх груп насельніцтва да нейкіх палітычных плыняў. Думаю, мы гэты этап перажылі. Сёння нам усім патрэбна зразумець, што беларуская мова – гэта важнейшы паказчык асабістых, грамадскіх і дзяржаўных адносін да Беларусі. Рэспубліка Беларусь як самастойная дзяржава без беларускай мовы існаваць не можа. Гэта аксіёма.

(Заканчэнне на стар. 6)

Наша гісторыя:

ідэі, падзеі, асобы

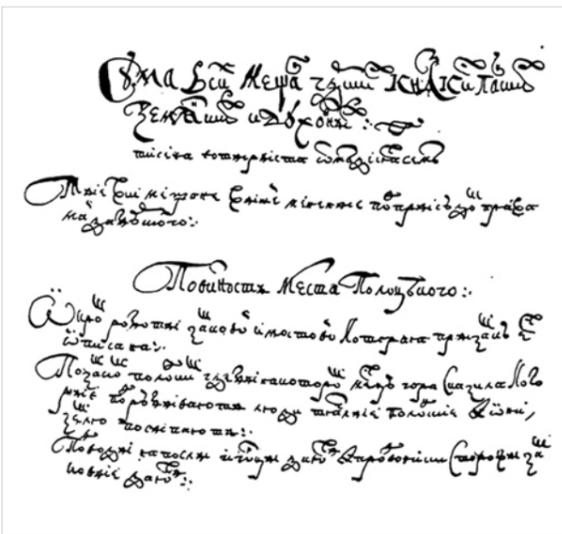
Полацкай рэвізіі – 460

У сярэдзіне XVI стагоддзя ў Вялікім Княстве Літоўскім некалькі разоў праводзіліся рэвізіі асобных рэгіёнаў з мэтай падрабязнага апісання эканамічнага стану земляў. Правядзенне рэвізіяў было выкліканае шэрагам прычынаў не толькі сацыяльна-эканамічнага, але і ваенна-палітычнага характару. Пад час іх правядзення рэвізоры складалі вопісы (рэвізіі), і як адзначаюць даследчыкі, рабілася гэта вельмі старанна, што сведчыла не толькі пра добрую падрыхтоўку рэвізораў, але і пра іх скрупулёзнасць ва ўлік дзяржаўных уладанняў і добрасумленнае стаўленне да сваёй справы. У 1552 годзе быў складзены шэраг зямельных апісанняў, самым раннім з якіх стала апісанне земляў Полацкага ваяводства.

Рэвізія праводзілася маршалам гаспадарскім Янам Кмітам і канюшым трокскім Марцінам Падцэўскім (Паддандкоўскім). Быў зроблены дакладны ўлік эканамічнага стану земляў у ваяводстве, замкаў, гарадоў, ваенных рэсурсаў і патрэбаў з мэтай павелічэння дзяржаўных прыбыткаў і г.д. Большую частку рэвізіі складала апісанне самога Полацка, якое ўключала падрабязны пералік абарончых збудаванняў горада (вежы, сцены, брамы, масты), гармат, улік павіннасцяў асноўных групаў насельніцтва, зямельных уладанняў прадстаўнікоў шляхты, духавенства, мяшчанаў.

Тэкст дакумента пачынаўся з апісання замка Полацкага «на горе высокай самородной между реками Двиною и Полотою», які меў 9 вежаў і 204 гарадні. Замак ахоўвалі 18 вартаўнікоў, якія «ночыю на замку кличут и трубят». Праз раку Палату і да Вялікага пасада з замка вялі 2 мас-

ты, якія ахоўвалі драбы (пехацінцы ў ВКЛ, пераважна ў XVI стагоддзі найміты). Клопат пра ўтрыманне абарончых умацаванняў ляжаў на шляхце і мяшчанах. А вось «вежай Софійской» апекаваліся ўладыка і духавенства. У частцы «Стрельба замку Полоцкого» змяшчаўся падрабязны пералік агнястрэльнай зброі, боепрыпасаў, амуніцыі, а ў частцы «Пушкары замковыя» называліся замкавыя гарматнікі, сярод якіх быў і чужаземец – Пётр Кранц.

Старонка Полацкай рэвізіі 1557 г.

Вялікую частку помніка займае апісанне пасадскіх тэрыторыяў – «Место Полоцкое». Змест яго дазволіў даследчыкам устанавіць цікавыя гістарычныя факты. Упершыню на старонках «Рэвізіі...» з'яўляюцца назвы старажытных полацкіх вуліцаў: Вялікая, Падольная, Вазнясенская, Ільінская, Пятніцкая, а таксама Вазнясенскі і Андронаў завулкі. Тапаграфія галоўнага горада

дала каля 20 тысячаў чалавек (Энцыклапедыя гісторыі Беларусі. Т.2), горад лічыўся адным з буйных гарадоў Усходняй Еўропы. Адкрытым застаецца пытанне аб колькасці полацкіх цэркваў. У «Полацкай рэвізіі 1552 года» змешчаныя звесткі пра 21 праваслаўную царкву, аднак, як адзначае Д. Дук, у помніку не пазначаныя царквы на тэрыторыі Барыса-Глебскага і Спаса-Ефрасіннеўскага манастыроў, якіх было не менш за 5.

У «Рэвізіі...» можна знайсці звесткі аб сваяках Францыска Скарыны і іх маёмасці: у гэты час у Полацку жылі Васька Скарына – ігумен Пятніцкі, Еска Скарына («на яго земли мешан 21, с которых ему поэма прыходит две копы и семнадцать грошей»).

Некаторыя сучасныя населеныя пункты вядуць сваю гісторыю ад першай пісьмовай згадкі ў «Рэвізіі...»: Азіна (згадваецца як «Бельскі стан»), Варонічы («село Вороноч»), Домнікі («волося»), Заскаркі («дворец Заскорки»), Захарнічы («сельцо Захарнич»), Кушликі («село Кушлики»), Экімань («передместье Якиманна») і інш.

Дакументы Полацкай рэвізіі выдаваліся двойчы. У 1880 годзе Юсіф Шуйскі змясціў гэты помнік у пятым томе выданняў Кракаўскай Акадэміі «Scriptores Rerum Polonicarum». Гэтае выданне было зробленае паводле дэфектнага спіса сярэдзіны XVIII стагоддзя, які належаў бібліятэцы графаў Браніцкіх. Спіс гэты быў далёка не

поўны і абрываўся значна раней сапраўднага заканчэння апісання, меў мноства пропускаў у тэксце. Акрамя таго, ён быў перапісаны лацінкай з рускамоўнага арыгінала, што выклікала шматлікія скажэнні першапачатковага тэксту.

У 1905 годзе Іван Лапо ажыццявіў другое выданне, паклаўшы ў аснову спіс канца XVI ці 1-й паловы XVII стагоддзя, які захоўваўся ў Ваенна-Вучоным архіве Галоўнага штаба. Гэты спіс знаходзіўся ў рукапіснай кнізе, напісанай на паперы з вадзянымі знакамі. Акрамя тэксту непасрэдна «Рэвізіі...» тут былі змешчаныя «Апісанне земляў уладчыных, манастырскіх і царкоўных» таго ж перыяду, «Апісанне земляў уладчыных, ма-

I. Лапо

настырскіх і царкоўных 1580 года» і пачатак спіса рэвізіі Полацка 1580 года, праведзенай Фёдарам Скуміным і Юрыем Друцкім-Сакалінскім. Складальнік уключыў у сваё выданне тэксты рэвізіі 1552 года і апісанне земляў, якія па тэксталагічных асаблівасцях аднес да таго ж года, а для запаўнення прабелаў у тэксце помніка Галоўнага штаба ён выкарыстаў матэрыялы І. Шуйскага. Выданне І. Лапо было зробленае на больш высокім навуковым узроўні, мела імяны, геаграфічны і прадметны паказальнікі.

Пасля гэтага «Рэвізія...» не перавыдавалася больш за стагоддзе. 29 лютага 2012 года ў выдавецтве «АРЧЕ» выйшла манаграфія «Рэвізія Полацкага ваяводства 1552 года» пад рэдакцыяй Васіля Вароніна, у якую ў якасці дадатку ўвайшоў урывак рэвізіі Полацкай зямлі 1580 года. З выходам гэтай кнігі шырокае кола чытачоў можа пазнаёміцца з жыццём насельніцтва Полацкага ваяводства сярэдзіны XVI стагоддзя.

С. ГАЎРЫЛАВА,
вядучы навуковы супрацоўнік
Краязнаўчага музея –
філіяла Нацыянальнага
Полацкага гісторыка-
культурнага
музея-запаведніка

У сузор'і геніяў

Віктарына

Песнярам роднага слова прысвячаецца

Па кудзелі (мацярынскай лініі) з таго роду, які даў Якуба Коласа, паходзіць і яшчэ адзін пісьменнік, грамадскі і палітычны дзеяч, мовазнавец, педагог. Хто гэта, якія сваяцкія адносіны ён мае да сёлетняга юбіляра? Што вы пра яго ведаеце?

Чакаем вашыя адказы да 3 красавіка ўключна.

Якуб Колас – Янку Купалу

Клікаў ён народ
свой к волі,
Сеяў зерні поўнай
жменяй,
Каб добра яму даць болей,
А каб крыўды стала
меней.

Янка Купала – Якубу Коласу

Ты помніш, помніш,
Колас мілы,
Як я к табе ішоў у госці
У час той подыху магілаў,
У час бяссільнай помсты,
злосці.

Максім ЛУЖАНІН

Прэч спрэчкі

– Хто з іх першы: Купала, Колас?
– Каторы больш заслужыў хвалы?
– У Коласа – гумар, спакойны голас.
– Купала ў сатыры бывае злы.
– Купалава лірыка сэрца кроіць.
– Хвалюе ў Коласа гурт паэм.
Крытыкі ўсе ў баявым настроі –
Кожны бароніць думкі свае.
Слушныя думкі,
у новым адзенні,
Але, па-мойму, найлепш адна:
Купала і Колас – іх не падзеліш,
Колас з Купалам – адна сцяна.
16.V.01

Кожнаму з нас лёс адводзіць свой зямны куток, дзе дае бяспечны дар жыцця і непаўторную матчыну ласку, родную мову і святое адчуванне ўласнай годнасці. А вось неба над намі даецца на ўсіх адно – неабдымнае і загадкавае, глыбокае і неспазнае, адкуль зоркі свецяць, не зважаючы на дзяржаўныя межы і розніцу ў людскіх характарах, не слухаючыся грозных валадароў і хуткаплынных змен.

Нібы адчуваючы нейкую віну за шматвекавую цяжкую і маркотную долю Беларусі, 120 гадоў назад Бог шчодро кінуў сваю зырку іскру адразу ў дзве душы мужычых сыноў – і ў свет прыйшлі два нацыянальныя геніі, а на небасхіле культуры людства ўспыхнулі дзве найярчэйшыя зоркі беларускай літаратуры.

Людвіг Феэрбах некалі пісаў, што таленты заўсёды з'яўляюцца тады, калі ў іх ёсць гістарычная патрэба. Янка Купала і Якуб Колас і творчасцю, і ўсім сваім жыццём пацвердзілі гэта. Яны ўзялі паходню свайго мудрага слова на пераломе сацыяльных эпох, у перыяд, названы першай рускай рэвалюцыяй, калі той-сёй з цароў і царанят ставіў смешнае, як на сённяшняе разуменне, пытанне: а ці ёсць такі народ – беларускі, а ці патрэбная такая мова – беларуская? «Ёсць! Патрэбная!» – разам з Максімам Багдановічам, Цёткай, Алесем Гаруном адказалі Купала і Колас і даказалі гэта перш за ўсё самі беларусам, а пасля і ўсяму свету. Ёсць на-

род, калі ён нараджае такіх геніяў. Патрэбная мова, калі на ёй можна ствараць сапраўдныя шэдэўры...

Яны розныя, заснавальнікі новай беларускай літаратуры, і як асобы, і як творцы: парывісты, тэмпераментны, узнёслы Янка Купала; ураўнаважаны, дыктоўны, падкрэслена рэалістычны Якуб Колас. Адзін – вястун і прарок, другі – летапісец і філосаф. І калі ў першага ў шчаслівым яднанні духоўнага і матэрыяльнага, што, дарэчы, дадзена зразумець, асэнсаваць і выказаць толькі нямногім, наперадзе звычайна ідзе духоўнае, то ў другога – матэрыяльнае. Але ў абодвух пры гэтым пульсую тонкае адчуванне душы чалавека і дакладнае веданне ягонага побыту, працы, узаемадзейнасці ў ўзаемадзеянні з прыродай і зямлёй. Як і ўва ўсіх геніяў, часовае ў іх зліта з вечным, нацыянальнае – з агульначалавечым, асабістае – з усеагульным.

Зямное жыццё сваё яны скончылі па-рознаму: адзін трагічна загінуў на чужой зямлі літаральна за два дні да ўрачыстага вечара, прысвечанага сталаму 60-годдзю, другі адплыў у вечнасць на плячах сяброў і правядыроў, трохі не дажыўшы да салідных 75 год. Але колькі ў іх было роднаснага і аднолькавага – і ў трывогах, і ў парываннях, і ў горкіх развагах! Горача і самаахварна любілі яны і пячаную сваю зямельку, і цягавітага ды маўклівага свайго брата-беларуса, і поўную характава і замілавання матчыную песню.

Дзеля гэтай любові спазналі і ператрывалі яны і крываваыя пісягі царскай цензуры, і абразлівыя здзекі сталінскіх катаў, і палыновую гаркоту расчараванняў і адчаю. Бог даў ім рэдкі талент, але і дастаткова выпрабаваў на трывучасць і на адданасць Бацькаўшыне. Можна, таму часам і здаюцца іх чыстыя зоркі дзвюма яснымі слязінамі.

Геніі могуць быць незразуметымі або недаацэненымі пры жыцці, але шчасце народнага прызнання і пацэння ніколі не абмянае іх, бо ёсць жа ў свеце, у якім мы жывём, найвышэйшая справядлівасць. Яна можа запазніцца, але яна ёсць. І тады шчасце паэтаў становіцца шчасцем Радзімы, якой яны аддалі ўсё, што мелі, і нават болей таго. Янка Купала і Якуб Колас пры жыцці паспелі адчуць народную любоў і ўдзячнасць. Ім пашанцавала: іх асабістае шчасце ўжо тады становілася шчасцем Радзімы. Але толькі з гадамі пачынаем мы разумець глыбіню іх азарэння і вышыню іх узлёту...

І калі каму закарціць паўзірацца ў прасторнае неба духоўнасці, якое атуляе ўсіх нас і кліча да вышыні, успомніце, што ў сузор'і Пушкіна, Шаўчэнка, Міцкевіча, Уітмэна ёсць і зоркі з простымі беларускімі імёнамі – Янка і Якуб. Пакланіцеся ім. Яны вартыя таго...

Генадзь БУРАЎКІН
2002 г.

Памяць і сучаснасць Браслаўшчыны

На філфаку БДУ 1 сакавіка адбылася прэзентацыя грунтоўнага двухтомнага выдання «Браслаўшчына. Памяць і сучаснасць» у прысутнасці шматлікай аўдыторыі студэнтаў, выкладчыкаў факультэта, гасцей з Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. Кніга з'явілася вынікам вялікай 14-гадовай працы польскіх і беларускіх даследчыкаў і пабачыла свет дзякуючы намаганням кафед-

Паводле словаў рэцэнзента і аўтара прадмовы, польскага беларусіста, прафесара Варшаўскага ўніверсітэта Эльжбеты Смулковай, мэтай навуковай працы было даследаванне функцыянавання шматмоўя ў новых сацыяльна-палітычных умовах, а таксама спосабаў існавання «мінулага ў сучаснасці». У аснову кнігі пакладзеныя палывыя матэрыялы, сабраныя за 1997–2007 гады ў 112-і населеных пунктах калектывам даследчыкаў у складзе Ірыны Будзько, Вольгі Гушчавай, Алены Казанцавай, Алеся Братчука, Алеся Смаленчука і іншых.

У першы том увайшлі гісторыя рэгіёну, сацыялінгвістычная характарыстыка, наратыўныя сведчанні мясцовых жыхароў. Другі том мае назву «Лексіка двухмоўных жыхароў раёна (Браслаўскі раён)» і ўключае тэматычны рэстр слоўніка, алфавітны паказальнік да тэматычнага рэстра, алфавітны слоўнік дыялектных і аказіянальных словаў.

Культурна-гістарычная характарыстыка рэгіёну, падрыхтаваная Кастусём Шыдлоўскім, разглядае гістарычныя лёсы Браслаўскай зямлі з XI стагоддзя да найноўшага часу, у тым ліку гісторыю веравызнанняў, пісьменнасці і адукацыі, гістарычнае развіццё зямельнай уласнасці. Асаблі-

васці нацыянальнага і культурнага развіцця Браслаўшчыны і міжэтнічных стасункаў яе насельніцтва ў XX стагоддзі выкладзены ў артыкуле Алеся Смаленчука, які прыходзіць да высновы, што і ў наш час палітыка русіфікацыі, пачатая ў савецкі перыяд на Браслаўшчыне, працягваецца. У апошнім раздзеле гісторыі рэгіёну Анатоль Вялікі даследуе міграцыйныя працэсы 1944–1946 гадоў.

Лінгвістычныя асаблівасці мовы жыхароў розных нацыянальнасцяў і саслоўяў прыведзены ў артыкулах Эльжбеты Смулковай, Ірыны Будзько, Інэсы Кур'ян, Ніэле Біргель, Ірыды Грэк-Пабісавай, Вольгі Гушчавай, Алены Казанцавай.

Завяршаюць першы том запісы, якія тычацца калектывнай памяці перажытай людзьмі гісторыі. Арыгінальныя аўдыя-

В. Гушчава

ры тэарэтычнага і славянскага мовазнаўства Варшаўскага ўніверсітэта. Гэтая сумесная праца стане добрым ўнёскам у плённае развіццё культурнага супрацоўніцтва памежных краінаў.

Г. Цыхун

запісы выказванняў асобных жыхароў, падрыхтаваныя Вольгай Гушчавай і Святанай Сокал, прыводзяцца ў дададзеным да тома дыску.

Як адзначалася на прэзентацыі, выданне мае выключнае значэнне, бо дэманструе новыя падыходы да комплекснага вывучэння рэгіёну на гістарычным фоне: даследаванне мовы ў комплексе з гістарычнымі і сацыялінгвістычнымі дадзенымі. Гэты інтэрдyscyплінарны падыход можа служыць гатовай праграмай для вывучэння іншых рэгіёнаў Беларусі.

На прэзентацыі прысутнічаў і выступіў дырэктар Польскага Інстытута ў Мінску Пётр Казакевіч.

Наш кар.
Фота
Наталі КУПРЭВІЧ

Дапаўненне да біяграфіі паэта

Да 85-годдзя Хведара Жычкі

Нас застаецца менш і менш пасля апошняй пераклічкі...
Вось так і сам няўзнак

памрэш,

і скажуць:

– Во няма ўжо і Жычкі.

А быў жа гэтакім мацаком,

да паэтэсак заляцаўся

і ў прэсе – ці сваім радком,

ці перакладам – адгукаўся.

Цяпер... ніхто ўжо ён зусім:

цень,

прывід,

успамін далёкі...

І сказана было не ім:

«Няма ў сваёй зямлі

прарока!...»

Гэтую «аўтапародыю» (нідзе не друкавалася) вядомы беларускі паэт, перакладчык, ураджэнец Жлобіншчыны Хведар Жычкі напісаў у 1995 годзе, а ў 2007-м яго не стала. Сёлета 20 сакавіка нашаму земляку споўнілася 85 гадоў з дня нараджэння.

Творчая спадчына Хведара Жычкі даволі вялікая, яна

чакае свайго даследчыка. Значнае месца ў ёй займае эпісталажны жанр. Паэт не проста пісаў лісты, ён разважаў пра літаратуру, чалавечы лёс, дзяліўся ўспамінамі. Такім зместам былі напоўненыя і лісты, якія Х. Жычка адрасаваў мне. Нашая перапіска доўжылася з 1994 па 2007 год уключна. Усяго я атрымаў 88 лістоў – больш, чым сам напісаў, бо Х. Жычка часта адказваў на адзін мой ліст два-трыма. Прапаную ўвазе чытачоў урыўкі з іх. Гэта – своеасаблівае дапаўненне да біяграфіі паэта.

Мікалай ШУКАНАЎ,
супрацоўнік жлобінскай раённай газеты «Новы дзень», краязнаўца

Ліст ад 29.04.1995 г.:

«У № 29 (9482) «Новага дня» на першай паласе здымак і подпіс: «Узнагарода знайшла героя» – пра ўручэнне ордэна Чырвонай Зоркі стрэ-

шынскаму настаўніку Мікалаю Іванавічу Марозу. А гэта ж – мой настаўнік і пры тым самы любімы, хоць мы баяліся яго, як агню <...> любіў я яго за веды...» (М.І. Мароз нарадзіўся ў 1909 г., у Стрэшын прыехаў у 1938 г., прайшоў усю Вялікую Айчынную вайну, пад час вайны страціў сваю сям'ю, зноў вярнуўся ў Стрэшын, зноў ажаніўся, памёр у канцы 1990-х гг. – М.Ш.).

Снежань 1996 г.:

«Біяграфічны факт: у ліпені 1942 года мяне на санях везлі ў рабства ў Германію, ашукайшы, што вязуць у Жлобін на расчыстку чыгуначных пуцэй. Але паліцай прагаварыўся, і я ведаў, куды вязуць. Таму і «скаціўся» з саней, уцёк...»

Ліст ад 14.10.1997 г.:

Хведар Жычка ад рукі перапісаў «Устав Союзу пісателёў СССР <...> 2 июля 1971

года» з каментарыямі: «Цяпер жа мы назіраем дыяметральна супрацьлеглую з'яву і таксама – скажэнне нармальнага літ. працэсу, калі і кніжкі выдаюць, і ў СП уступаюць не столькі таленавітыя, колькі практычныя і багатыя людзі, па прынцыпу: ёсць грошы – і сам харошы».

Ліст ад 23.02.1998 г.:

«Прыязджала да мяне ў гасці жлобінская бібліятэкарка Марына Анатольеўна Рамаценка, і мне было страшна няёмка, што ў кватэры – шпітальная абстаноўка. Я даў ёй для бібліятэкі некалькі сваіх кніжак...» (М. Рамаценка на той час была супрацоўніцай Жлобінскай раённай цэнтральнай бібліятэкі імя Н.К. Крупскай, сёння – работнік ідэалагічнага аддзела райвыканкама. – М.Ш.).

Хв. Жычка з жонкай

Ліст ад 24.10.2005 г.:

«Да старасці я ні пра якую веру не задумваўся, а цяпер – няма ўжо сілы нешта змяніць у пражытым <...> Але ва мне была і ёсць вера ў Вышэйшую Справядлівасць...»

Новае кіно ад «Беларусьфільма» і іншых

У сталічным Доме кіно 1 сакавіка адбылася прэзентацыя новай гульнівай стужкі – «Одинокий остров» студыі «Беларусьфільм». Прэм'еру прадстаўлялі генеральны дырэктар Нацыянальнай кінастудыі «Беларусьфільм» Алег Сільвановіч, творчая група на чале з рэжысёрам, акцёрамі тэатра «D.O.Z.S.K.I». Стужка – сумесная праца эстонскіх, латвійскіх і беларускіх кінематаграфістаў. Жанр фільма вызначаны як меладрама. Сцэнар напісаны эстонскімі драматургамі Пеэтарам Сімам і Міхкелем Ульманам, рэжысёр – Пеэтер Сім.

Пеэтер Сім – добра вядомы ў Эстоніі рэжысёр (14 фільмаў), сцэнарыст (6 фільмаў) і акцёр, з 1976 года працуе на кінастудыі «Талінфільм». У 1982 годзе на Усесаюзным кінафестывалі яго праца была ўзнагароджа-

Творчая група (справа – рэжысёр П. Сім)

ная ў намінацыі «Прыз за рэжысуру». У 2001-м Пеэтер Сім і Гаціс Упмаліс з фільмам «Добрыя рукі» перамаглі на міжнародным кінафестывалі «Берлінале» ў праграме «Панарама» і атрымалі LVT-Manfred-Salzberg Prize Audience Award.

Асноўная ідэя чарговага фільма Пеэтера Сіма – адлюстраванне душэўнай адзіноты чалавека ў вялікім горадзе. Тэма распрацоўваецца на прыкладзе паўсядзённага жыцця пяці групаў людзей, якія не маюць стасункаў, аднак, сутыкаючыся, у пэўнай ступені змяняюць лёс адно аднаго. У стужцы няма другасных персанажаў. Амаль усе героі выконваюць галоўныя ролі. Большасць акцёраў, занятых у праекце – беларусы: Святлана Зеляноўская, Валерыя Арланава, Ігар Сігаў, Вераніка Пляшкewіч, Уладзімір Грыцэўскі (малодшы) і інш. Асобная роля адведзеная чыгунцы, вакол якой разгортваецца падзеі фільма. Здымкі праходзілі на тэрыторыі трох краінаў: Латвіі, Эстоніі і Беларусі.

Уражанні пасля прагляду супярэчлівыя. Першае, што трэба адзначыць, – выдатная праца кінааператара Ва-

дзіма Панцеева і мастака Аляксандра Халадцова, другое – добрая праца эстонскіх акцёраў: Лембіта і Юхана Ульфсакаў, беларусаў Веранікі Пляшкewіч, Ігара Сігава, расіяніна Барыса Палуніна. Але драматургія, на думку звычайнага кінаспажываўца (аўтара гэтых радкоў), мякка кажучы, слабая. Яна нагадвае вінегрэт, які згатаваны з прадуктаў добрай якасці, але атрыманая стравя не мае прыемнага смаку. Стоячы ў гардэробе ў чарзе па вопратку, давялося пачуць размову дзяўчыны па тэлефоне, якая выказала свае ўражанні ад фільма суразмоўцамі: «Расказаць, пра што фільм, немагчыма, яго проста трэба глядзець не разважаючы».

Застаецца спадзявацца, што прафесійнае журы «Берлінале», куды плануецца паслаць «Одинокий остров», ацэніць яго больш станоўча, і што будучыя «стравы» сумеснай з Эстоніяй вытворчасці (згодна з дасягнутымі дамовамі аб пашырэнні супрацоўніцтва ў кінематаграфіі) будуць не толькі прыгожымі для вачэй, але і цікавымі для розуму.

«Одинокий остров» у Беларусі дэманструецца на працягу месяца.

Кав. ЦВІК
Фота Наталі КУПРЭВІЧ

I. Сігаў

Выступленне тэатра «D.O.Z.S.K.I.»

Беларусь без беларускай мовы існаваць не можа

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 3)

– Што патрэбна зрабіць, каб кансалідуемы фактар беларускай мовы запрацаваў?

– Па-першае, трэба як мага часцей карыстацца беларускай мовай і звычайным грамадзянам, і чыноўнікам. Беларуская мова павінна гучаць у паўсядзённым жыцці, вольна пачувацца ў сродках масавай інфармацыі.

Больш шырока беларуская мова павінна выкарыстоўвацца ў сістэме адукацыі. Даследаванні і аналіз паказвае, што большасць прадметаў у школе і іншых навучальных установах выкладаецца на рускай мове, – нават гісторыя Беларусі. На наш погляд, гэта няправільна.

Беларуская мова павінна больш шырока прысутнічаць і ў рэкламе, у тым ліку вонкавай. Крытычныя заўвагі на гэты конт вельмі часта прыходзяць у міністэрства. Некаторыя грамадзяне патрабуюць унясення змен у адпаведнае заканадаўства. Мы ўжо зрабілі пэўныя захады ў Нацыянальным цэнтры заканадаўства і прававых даследаванняў, звярнуліся з прапановамі да Нацыянальнага сходу.

– У Беларусі – афіцыйнае двухмоўе. Тым не менш, нельга адмаўляць, што прыярытэт у паўсядзённым, афіцыйным і бытавым ужытку застаецца за рускай мовай. Што варта і можна зрабіць, каб павысіць статус беларускай?

– Гэта – агульнаграмадская праблема. Толькі заканадаўчымі актамі забяспечыць, каб усе людзі карысталіся беларускай мовай, немагчыма. Чалавек мае права размаўляць і на любой з дзяржаўных моў, і на іншых па сваім выбары. Іншая справа, што баланс павінен быць або на карысць беларускай мовы, або з рускай хаця б на роўных. Гэта зусім не абмяжоўвае канкрэтных людзей у іх праве, ён па-ранейшаму будзе вольны сам выбіраць. Але дзяржаўныя ўстановы павінны абавязкова выкарыстоўваць беларускую мову. Калі грамадзянін звяртаецца да іх з заявай на беларускай мове, на ёй жа ён павінен атрымаць і адказ. Дарэчы, гэта ўсё прапісана ў нашым заканадаўстве.

Павінна быць паўнаважна сінхронная праца, скіраваная на папулярнасць і пашырэнне сферы выкарыстання беларускай мовы. Калі яна будзе, то можна спадзявацца, што беларуская мова стане важнейшым і абавязковым складнікам нашага жыцця.

– Як Вы лічыце, ці цалкам выконваецца сёння моўнае заканадаўства?

– Не цалкам. Таму мы і ўздываем гэтае пытанне, звяртаем

Тадэвуш Стружэцкі – намеснік міністра культуры Рэспублікі Беларусь. Народзіўся 9 студзеня 1953 г. у вёсцы Падлявоначы Пастаўскага раёна Віцебскай вобласці. Скончыў Мінскі дзяржаўны педагогічны інстытут імя Горкага (1975). Працаваў інструктарам Фрунзенскага РК ЛКСМБ г. Мінска, выкладчыкам кафедры культуры ветработы Мінскага інстытута культуры, намеснікам дырэктара па культурна-асветніцкай рабоце Рэспубліканскага навукова-

ва-метадычнага цэнтры народнай творчасці і культурна-асветніцкай работы, начальнікам упраўлення Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь, дарадцам галоўнага ўпраўлення Еўропы Міністэрства замежных спраў, дарадцам па культуры пасольства Беларусі ў Польшчы. Намеснікам міністра культуры прызначаны 7 снежня 2009 года. У міністэрстве адказвае за арганізацыю прававога забеспячэння функцыянавання міністэрства, каардынацыю дзейнасці ўпраўленняў культуры аблвыканкамаў і Мінгарвыканкама, развіццё і падтрымку самадзейнай аматарскай творчасці, інавацыйную палітыку, падтрымку культурна-асветніцкай дзейнасці нацыянальных аб'яднанняў у Беларусі і беларусаў замежжа, інфарматызацыю галіны, выставачную і рэдакцыйна-выдавецкую дзейнасць.

увагу, што і рэкламна-інфармацыйныя матэрыялы, і шылды, і ўнутраная дакументацыя павінны базавацца на беларускай мове. Мы не дапускаем тут нейкіх перагібаў. Безумоўна, ёсць і рускамоўнае насельніцтва, якое можа патрабаваць, каб з імі мелі зносіны на рускай. Але ў маёй практыцы не было ніводнага выпадку, каб я недзе размаўляў на беларускай мове і мне зрабілі заўвагу. Я заўсёды ўпэўнена карыстаюся беларускай мовай і адчуваю, што многія людзі ставяцца да гэтага з сімпатыяй.

– Калі прымусяць размаўляць на беларускай мове складана, то змяніць шылды, нейкія назвы можна было б дырэктару. Гэта падштурхнула б насельніцтва да больш свабоднага ўспрымання беларускай мовы...

– Я думаю, што гэта – абавязак мясцовых органаў улады. Калі заканадаўствам прадугледжана двухмоўе, то давайце яго ў поўнай ступені і выкарыстоўваць. Назвы ўстановаў абавязкова павінны быць на беларускай і рускай мовах. Гэта нармальнае практыка. Напэўна, трэба стымуляваць такое. Але ўжо настаў час, калі варта і проста патрабаваць выканання заканадаўства.

– Пакуль выглядае, што мясцовыя ўлады дзейнічаюць якраз насуперак патрабаванням заканадаўства. Летась на адкрыцці цэнтральнага аўтавакзала Мінска выявілася, што там няма ніводнай шылды па-беларуску. У Маладзечне кінаэатр «Радзіма» перайменавалі ў «Родину»...

– На жаль, такіх прыкладаў можна прывесці шмат. Думаю, у некаторых выпадках гэта адбываецца ад безадказнасці, у

на жаль, чалавек не заўжды адчувае запатрабаванасць мовы.

– А як Вы ставіцеся да ідэі стварэння цалкам беларускамоўнай ВНУ?

– Стварэнне такой ВНУ патрабуе часу і адпаведных сродкаў. Калі ўлічваць, што метадычная і навуковая літаратура па многіх накірунках выдадзена толькі на рускай мове, значыць, трэба будзе забяспечыць іх пераклад і выданне па-беларуску.

А тое, што такая ВНУ патрэбна, – тут, напэўна, нікога не трэба пераконваць. Мы нядаўна сустракаліся з кіраўніцтвам БДУ культуры і мастацтваў і гаварылі, што ўніверсітэт павінен быць па форме і па сутнасці – беларускамоўны. Гэта ідэя можа быць рэалізавана ў бліжэйшай перспектыве.

– Гэтымі днямі ў розных гарадах Беларусі праходзіць агульнанацыянальная дыктоўка па беларускай мове. Чаму б Міністэрству культуры не далучыцца да такой штогадовай акцыі ў якасці суарганізатараў?

– Калі гаварыць аб супрацоўніках міністэрства, то мы практычна кожны дзень пішам такія «дыктоўкі» – не толькі фармальныя лісты, але і творчыя праекты, дзе патрабуецца добрае веданне беларускай мовы. Таму я ўпэўнены, што многія супрацоўнікі такую дыктоўку напісалі б на «добра» ці на «выдатна».

Напэўна, міністэрству можна і далучыцца да гэтай цікавай акцыі. Думаю, гэта было б карысна і цікава.

– У Беларусі існуюць два саюзы пісьменнікаў, якія шмат у чым з'яўляюцца антаганістамі. Ці бычыце Вы магчыма для іх прымірэння і аб'яднання?

– Я думаю, такія магчымасці існуюць. Трэба рабіць крокі насустрач. Творчыя людзі павінны гэта рабіць. Тым больш, калі гэта тычыцца вельмі важных падзей, фактаў, праектаў. Напрыклад, выдатная магчымасць такога паяднання – сумеснае адзначэнне і святкаванне 130-годдзя класікаў беларускай літаратуры Янкі Купалы і Якуба Коласа. Не трэба дзяліцца, хто больш левы ці правы, а разам узяцца за папулярнасць творчасці нацыянальных песняроў.

– Ужо некалькі гадоў грамадскія арганізацыі прапаноўваюць назваць адну з мінскіх вуліц імем Васіля Быкава. Ці падтрымлівае Міністэрства культуры гэтую ініцыятыву? Калі ў Мінску нарэшце з'явіцца музей Быкава і помнік слаўтаму пісьменніку?

– Мы лічым, што імя Быкава – адзін з сімвалаў не толькі нацыянальнай літаратуры, але

і Беларусі ўвогуле. Спадчына Васіля Быкава павінна быць ушанавана, запатрабавана. Спецыяльная экспазіцыя, прысвечаная Быкаву, зараз размешчана ў Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры. Дарэчы, гэты музей зараз актыўна вывучае і збірае спадчыну Быкава.

Думаю, у перспектыве (і яна не павінна расцягвацца на дзесяцігоддзі) музей Быкава з'явіцца. Для гэтага патрэбна дакладна вывучыць яго літаратурную спадчыну, мець дастаткова музейных прадметаў, знайсці адпаведнае памяшканне...

– Пытанне наконт так званых чорных спісаў дзеячай культуры. Хоць іх наяўнасць афіцыйна не пацвярджаецца, але факт застаецца фактам: шэраг гуртоў, музыкантаў, прычым пераважна беларускамоўных, не могуць даваць канцэрты не толькі на вялікіх пляцоўках, але і ў малых клубах у Беларусі, іх песні не пачуеш па тэлебачанні і радыё. У выніку яны змушаныя гастраліваць выключна па замежжы...

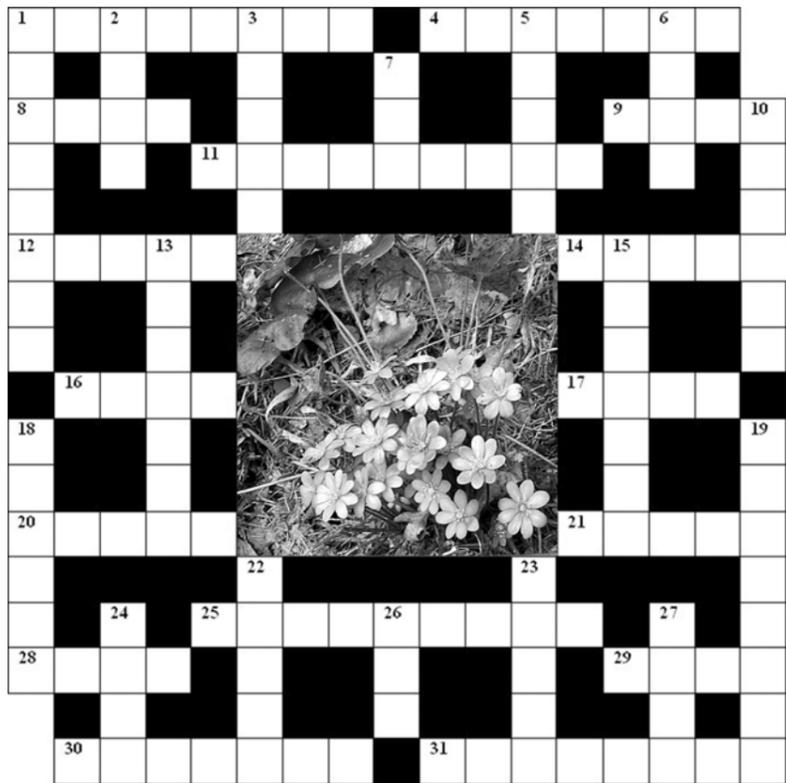
– Магу толькі пацвердзіць, што ў Міністэрства культуры ніякіх чорных спісаў няма. Мы лічым, што творчыя калектывы, дзейнасць і творчасць якіх не супярэчаць заканадаўству, нацыянальным традыцыям і агульнапрынятым нормам грамадскіх паводзін і гэтак далей, павінны быць запатрабаваныя. Мы не бачым ніякай праблемы ў прадастаўленні пляцовак і эфіру беларускамоўным гуртам і музыкам. Калі недзе на месцах існуюць такія забароны, то патрэбна ў кожным канкрэтным выпадку высвятляць, хто гэта зрабіў і з якіх прычынаў.

– Зразумела, што на ўпраўленне сённяшняга стану беларускай мовы патрэбен час. Але ці ёсць яго дастаткова ў беларускага народа? Увогуле, на Вашу думку, які лёс чакае беларускую мову? Што трэба зрабіць, каб на ёй нарэшце загаварыў увесь беларускі народ?

– Безумоўна, трэба на ўсіх узроўнях фарміраваць сістэму папулярнасці і пашырэння выкарыстання беларускай мовы. А гэтая сістэма пачынаецца з самага ранку, калі гучыць нацыянальны гімн на беларускай мове, далей працягваецца тэле- і радыёперадачами, дзе гучыць паўнаважнае беларуская мова. Калі кіраўнікі на ўсіх узроўнях карыстаюцца беларускай мовай, калі яна становіцца звычайнай у паўсядзённым ужытку, гучыць у грамадскім транспарце. Калі вонкавая рэклама, назвы дзяржаўных і іншых арганізацый маюць шылды па-беларуску. Калі вучні, пачынаючы з першага класа, чуюць родную мову, чытаюць на ёй вершы. Калі ў радыёэфіры гучаць беларускамоўныя песні. Усё гэта мае важны выхаваўчы патрыятычны фактар. Ён нагадвае чалавеку, што ён жыве ў Беларусі – самастойнай краіне з багатымі культурнымі традыцыямі і адметнасцямі, якімі можна па праве ганарыцца. І я веру, што так яно ўрэшце і будзе.

Вясенняя лірычная

30. Добрая жонка цяплей за ... (прык.). 31. Як з мілым пастаяць, то ... не баляць (прык.).

Упоперак

1. «... ідзе з пралескамі». Верш паэта С. Шушкевіча («Полям, лесам, пералескамі»). 2. Каб не ... ды адзежка, была б грошай поўна дзежка (прык.). 3. Птушка сямейства драздовых. 5. Як гляне, дык і ... дастане (прык.). 6. «Ціха, мой ..., // Маці заснула, // Ціхенька выйду, каб не пачула». З народнай песні «Дробны дожджык». 7. Карова целіцца, а ў быка ... чэшацца (прык.). 10. Тады ... схамянулася, яку пузе страпнянулася (прык.). 13. «Устань, устань, маё ты ...! // Залатаструнна йграе ўжо вясна». З паэмы Янкі Купалы «Яна і Я». 15. Няхай мяне той чапае, хто ... ў сэрцы мае (прык.). 18. ... не ідзе ўлад (прык.). 19. «Ведай, ..., // Ведай, ... // Цябе моцна я люблю». З песні «Ой, мяцеліца» (сл. А. Дзеружынскага, муз. М. Шуміліна). 22. Любоўня стасункі паміж мужчынам і жанчынай. 23. Невялікая эстрадная п'еса жартаўлівага зместу. 24. ... дзеду без бабы: ядуць яго вошы і скабы (прык.). 26. Што ..., то і ўдод (прык.). 27. «Люлі, люлі, дзіця, спаць – адна маці, бацькоў ...» (кальханка-прыказка).

Уздоўж

1. «Дзяўчынанька маладая, // прыгажуня, ...». З беларускай народнай песні «Ой, у полі, пры даліне». 4. Май сваё насенне, рабі дзецям ... (прык.). 8. Дугападобнае перакрыцце праёма ў сцяне. 9. Не дораг ..., дораг прывет (прык.). 11. З добрага цеста добрая паляніца, з добрай дзеўкі добрая ... (прык.). 12. Мазь для чысткі скуранага абутку. 14. Найбольш дзейная частка калек-

тыву. 16. Дзявочы век як макаў ... (прык.). 17. За добрым мужыком трасе ... кумпяком, а за якім брыдам ходзіць грыбам (прык.). 20. «Ой, у полі тры крынічанькі, // Любіў ... тры дзяўчынанькі». З беларускай народнай песні «Ой, у полі тры крынічанькі». 21. Скрыначка для ручак, алоўкаў і інш. 25. ..., як дурная жонка: ці з розуму зьядзе, ці сілу скрадзе (прык.). 28. Тое, што і псаломшчык. 29. Дзе ... паганы, там цешчу запрагаюць у сані (прык.).

Пуд мядку

дастайся нашаму земляку

На пачатку года ў Косаўскай бібліятэцы прайшла імпрэза – Мядовая прэмія. Гэта самая незвычайная літаратурная прэмія ў свеце, магчыма, адзіная такая. Лаўрэат атрымавае разам з дыпламам вядро чысцюткага мёду з асабістай пасекі Міколы Папекі (урадженца Івацэвіцкага раёна).

М. Папека ўручае мядовую прэмію А. Зайку

Гэлета салодкая прэмія была ўручана нашаму краязнаўцу Алесю Зайку за кнігу «Дым з коміна» (наша газета пісала пра гэтую кнігу ў № 43 за 2011 г.). Першы раз невялікая косаўская бібліятэка сабрала шмат слыхных прызак і паэтаў Берасцейшчыны, сярод якіх Мікола Пракаповіч, Мікола Папека, Аляксей Філатаў і Вінцэсь Вашэка.

Многа добрых і цёплых словаў гучала ў адра-

Алеся Зайкі. Пры ўручэнні прэміі М. Папека сказаў вельмі кранальныя словы: «Хоць мне б і хацелася, ды не кожны год я ўручаю гэтую прэмію. І сёння я шчаслівы, што такі чалавек, які заслугоўвае цалкам, на маім разуменні, Мядовую прэмію, ёсць...».

Самая смачная літаратурная прэмія знайшла свайго лаўрэата.

Вольга ДАЙЛІД,
настаўніца гісторыі
СШ № 1 г. Івацэвічы

(Працяг. Пачатак у №№ 9–10)

Адозва Найвышэйшага Савета літоўскага народа да ўніятаў і неўніятаў

Адна ў нас усіх Айчына, адно ж гідкае ярмо агульнага непрыяцеля трэба будзе нам сукупнымі сіламі скінуць са сваёй шыі найперш цяпер, калі агульнае ўсіх шчасце ў цэлым краі лютым рабаваннем і падпалам краю Масквой ператварылася ў слёзы, у плач. Рускае вызнанне і абрад веры не адбярэць у вас, нашы браты і жыхары польскага і літоўскага народа, тое пачуццё, якое перажывае кожны абывацель, гледзячы на прыгнёт, на рабаванні, на разбоі, на забойствы і лютае марадзёрства азвярэлых салдат.

...Заклікаем вас да дапамогі і выратавання. Айчына і дагэтуль маці вашай вольнасці і свабоды. Аднолькава ўсім вам чакаемыя і жадаемыя вольнасць і свабода. За тую ж свабоду і вольнасць выступаем, з ахвотаю спалучым жыццё і маенткі нашы. Ідзіце следам за намі цвёрда і зычліва, бо гаворка тут аб агульнай для нас усіх карысці.

Гляньце на многія тысячы людзей, якія да нас перасяліліся ад тыранскай улады, дзе з душы подаць плацілі, а прыжыліся свабодна, нарадзіўшы нямала дзяцей і якія знайшлі ў нашай зямлі ўсялякія даброты, здабылі абарону праваў што да вызнання сваёй веры і абрадаў, што да забеспячэння сваёй маёмасці. Трэба Айчыне быць вернымі той, дзе такія выгоды для сябе маецца. Прайшлі ўжо тыя дзікія часы, калі зверская і старажытная нянавісць рускіх і палякаў прыводзіла да ўзаемнага кровапраліцця ў адной Айчыне. Няма ўжо, дзякую Богу, той абрыдлай няволі, на якую перш земляробы і сяляне наракалі. Узняты светач розуму вучыць нас збліжацца з нашымі братамі, вучыць нас, што мы вашыя шчырыя добразычліўцы і заўсёды імкнуліся і клапаціліся аб вашым шчасці і вашай волі. Цяпер вольны гнем, любасныя браты, ад азвярэлых ворагаў, якія і вас, і нас хапаюць, рабуюць і ў жорсткую няволю вядуць. Абаронімся ўсе разам, браты, дапаможам сабе ўзаемна і будзем заўсёды верныя той айчыне, у якой і з якой пражываем.

...Слухайце ж, браты нашы, бо мы добра вашага хочам, бо мы для вас і для вашых дзяцей вольнасць і свабоду нарыхтаваць прагнем. Дапамагайце нам, інакш нікчэмна загінеце ад мяча ворага. Не здраджвайце Айчыне, бо за розныя здрады правам вызначаны гідкая смерць і знішчэнне здраднікаў. Прыміце наш голас блізка вашаму сэрцу, а вы, духоўныя грэка-рускага абраду, сумленныя біскупы, архімандрыты, архірэй, ігумены і царкоўныя святары, калі пачуеце гэты наш добразычлівы і шчыры голас, калі гэты водгук дойдзе да вас звесткамі праз парадкавыя камісіі ваяводстваў і паветаў, у тую гадзіну збераце ў царкве свой люд у першы тыдзень альбо бо свята, з усім людам перад Богам выканайце прысягу вернасці Айчыне і народу, водгук наш тамтэйшаму люду зачытаць і тлумачыць запар 4 тыдні дакладна і гораца абавязвае, а ўсіх наогул да вернасці Айчыне, агульнаму выратаванню і адпору заахвочваць абавязаны будзеце.

Камісіям жа парадкавым аб поспеху ўсяго таго старацца, чаму жадаем і загадваем падаць рапарт аб выкананні гэтага вызначэння ў Найвышэйшую нарадовую раду. Жадаем таксама, каб дадзеная адозва была абвешчана ва ўсёй правінцыі па месцах, мястэчках, вёсках, ратушах, кірмах і царквах; падпісаўшы нашымі рукамі з дадаткам друку, загадваем аддрукаваць яго па-руску і па-польску.

Дадзены на сесіі дня 8/17 мая 1794 года ў Вільні.

Іосіф Несялоўскі, наваградскі ваявода, Міхаіл Агінскі, дэлегат віленскі, Іосіф Пац, стараста вілейскі, Міхаіл Грабоўскі, канюшы літоўскі, Мікалай Саба-Храпавіцкі, маршалак аршанскі, Бенядыкт Марайўскі, пісар ВКЛ, Томаш Ваўрэцкі,

(Працяг на стар. 8)

(Працяг. Пачатак на стар. 7)

экс-харунжы ВКЛ, Станіслаў Валовіч, падкаморы рэчыцкі, Бенядзікт Карп, харунжы упіцкі, Антон Хлявінскі, генерал-маёр, Міхаіл Брастоўскі, стараста мінскі, Мікалай Мараўскі, экс-пісар вайсковы, Ежы Белапятровіч, экс-пісар вайсковы, ксёндз Міхаіл Карповіч, архідыякан смаленскі, Самуэль Корсак, палкоўнік ВКЛ, Антон Тызенгаўз, харунжы, прэзідэнт Вільні, Валенцій Гарэцкі, войскі віленскі, Дамінік Нарбут, войскі лідскі, Тадэвуш Высагерд, войскі прэнскі, Антон Лахніцкі, віцэ-прэзідэнт Вільні, Томаш Умастоўскі, дэлегат ашмянскі, Ігнат Кастравіцкі, дэлегат лідскі, Фульгенд Камінскі, дэлегат эйшышскі, Ежы Забела, Антон Прозараў, дэлегат Ковенскі, Вінцэнт Мінкевіч, дэлегат вількамірскі, Іосіф Нарбут, сакратар».

Пасля смерці Іосіфа Несялоўскага гісторыя гэтага роду была звязаная з маёнткам Сэрвач. Воляю лесу ён апынуўся ў валоданні Антона Несялоўскага.

Антон Ануфрыевіч Несялоўскі (1788–1844) належаў да іншай галіны роду Несялоўскіх, што ішла ад стрыечнага брата Іосіфа Адама і яго сына Ануфрыя.

У шлюбе з Ганнай Восіпавай з Рэйтанаў герба «Корж-бок» (1795–1872) Антон меў двух сыноў: Казіміра (1826–1851) і Аўгуста-Медарта (1833–1894) і чатыры дачкі: Юлія замужам за Канстанцінам Кашыцам, Людвіка ў першым шлюбе за Гарцінгам, у другім за Ягорам Ягора-

Пагорак, на якім стаіць капліца

вічам Рызенкампам, Марыя – замужам за Сцяпанам Дамінікавічам Рэйтанам – калезкім асэсарам, памешчыкам Слуцкага павета і Юзэфа – замужам за падпалкоўнікам Канстанцінам Гарцінгам. Паводле сведчанняў Мінскай палаты Грамадзянскага Суда, выдадзенага 10 мая 1844 г. А. Несялоўскаму, «памешчык Наваградскага павета капітан былых польскіх войскаў граф Антоні Несялоўскі і жонка Ганна, народжаная Рэйтан, набылі па купчай крэпасці ў 1823 г. ад памешчыцы графіні Сафіі Аляксандраўны Патоцкай, народжанай графіні Пац, што цяпер па паўторным шлюбе генеральша графіня Несялоўская, участак маёнтка Сэрвач. У тым маёнтку сцянаў у в. Сэрвач – 115 душаў, у в. Любанічы – 122, зямлі ворнай – 342 дзес., сенакоснай – 101 дзес., пашы – 21 дзес., лесу – 87 дзес. У сцянаў сэрвачкіх – 290 дзес., любаніцкіх – 295».

Пасля смерці А. Несялоўскага маёмасная прыналежнасць маёнтка была вызначаная раздзяляльным актам, у якім пазначана наступнае:

«Лета тысяча восемсот пятьдесятого месяца июля двадцать шестого дня. Помещица Новогрудского уезда Анна из фамилии Рейтанов Иосифа дочь Неселовская – вдова после Антона Неселовского, Казимир Антонов Неселовский и достигший 17 лет возраста Августин Антонов Неселовский, действующий при содействии попечителя – бывшего Слуцкого уездного Предводителя дворянства Станислава Рейтана – учинили сию разделительную запись в том, что после кончины покойного мужа Анны Неселовской, а отца Казимира и Августина Неселовских, Антона Неселовского в 1844 году остались благоприобретенные недвижимые имения Сервеч в Новогрудском уезде и 260 душ в нём и Целяково в Игуменском уезде, составляющее 212 мужеска пола душ...»

(Працяг будзе)

Парцэлы

Вясны
алегра,
адажыо
восені...

Вясёлка
любаві...
Гало
вакол сэрца.

Склад
мовы жыцця:
ён зычны,
яна галосная...

Сэрцаў
цвіценне...
Пасха
Хрыстова...

Камета
жыцця...
Хвост
успамінаў...

Высокага
лесу
сімфонію
слухаю...

Лісічак
россыпы
на імху...
Эльдарада!

Пуп
зямлі...
Малая
радзіма.

Алесь МАКРАЦОЎ, г. Мінск

Дзеткі нашкодзілі...

На жаль, большая колькасць пажараў адбываецца з-за дзіцячага свавольства з агнём. Агонь знішчае матэрыяльныя каштоўнасці, а нярэдка на пажарах гінуць і атрымоўваюць траўмы дзеці.

Каб не дапусціць пажару ад дзіцячага свавольства з агнём, неабходна выконваць наступныя правілы пажарнай бяспекі:

*захоўвайце запалкі ў недаступных месцах;

* не дазваляйце дзецям распальваць вогнішчы і ўключачь электраагрэвальныя прыборы і інш.;

* вадкасці, што лёгка ўзгараюцца (бензін, газу, ацэтон і інш.), захоўвайце ў недаступных месцах;

* не дазваляйце дзецям самастойна карыстацца газавымі прыборамі;

* не дапускайце прагляду тэлеперадачаў у адсутнасці дарослых;

* не загадвайце дзецям назіраць за печамі, што выпальваюцца;

* не пакідайце малых без нагляду.

Тлумачце дзецям, што гульні з агнём небяспечныя і могуць прывесці да пажару, іншых наступстваў. Сваім прыкладам вучыце іх выконваць правілы пажарнай бяспекі, бо прыклад старэйшых з'яўляецца лепшым метадам выхавання.

Вольга ЦЫНКЕВІЧ,
інспектар ЦПАНС
г. Мінска

Малая краязнаўчая
ЭНЦЫКЛАПЕДЫЯ

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

МАЖЭЙКА Зінаіда Якаўлеўна (н. 06.12.1933, г. Орша) – беларускі этнамузыказнаўца, кандыдат мастацтвазнаўства (1971), заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі (1987). З 1962 г. працавала ў Інстытуце мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору АН БССР (пазней – НАН Беларусі). Распрацоўвае тэарэтычныя праблемы сістэмнай тыпалогіі і мелагеаграфіі песенных жанраў, метадалогію

арэальных даследаванняў, экалагічныя праблемы традыцыйнай культуры (цэнтральная тэма – фальклор і сучаснасць). Музыказнаўчы аспект у яе працах арганічна спалучаецца з мастацтвазнаўчым, гістарычным, этнаграфічным, сацыялагічным. У галіне практычнай фальклорыстыкі – прапаганда аўтэнтных песенных формаў на навуковым узроўні: арганізацыя музычна-этнаграфічных канцэртаў (у т.л. на 7-м Міжнародным музычным кангрэсе ў Маскве, 1971), выпуск грамплацінак (сярод іх «Музычны фальклор Беларускага Палесся», выдадзены ЮНЕСКА ў серыі «Музычны атлас народаў свету», 1982), стварэнне сцэнарыяў навукова-папулярных музычна-этнаграфічных

фільмаў («Палескія калядкі», 1972; «Галасы вякоў», 1979; «Памяць стагоддзяў», 1982; «Палескія вяселлі», 1986). Выступала з дакладамі на міжнародных навуковых канферэнцыях у Мінску, Маскве, Таліне, у Балгарыі, Югаславіі. З 1972 г. – член бюро Усеаўскай фальклорнай камісіі Саюза кампазітараў СССР, з 1987 г. – старшыня фальклорнай камісіі Саюза кампазітараў БССР. Лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі (1994).

МАЗУРКА (польск. mazurek, mazur, ад назвы жыхароў Мазурскага рэгіёну Польшчы) – польскі народны танец. Музыкальны памер $\frac{3}{4}$ ці $\frac{3}{8}$. Тэмп ад умеранага да хуткага. На беларускіх землях пашыраны з XIX ст., спачатку ў горадзе, потым у вёсцы. Можна выконвацца неабмежаванаю колькасцю параў. Асноўны малюнак – круг. Для мазуркі, што выконваецца ў Беларусі, характэрны рытмічны мяккі бег. Танец пашыраны па ўсёй Беларусі, асабліва ў Гродзенскай і Віцебскай абласцях.

